

Uvod

Ovdje se iznose rezultati istraživanja i studija koji su bili potaknuti uočenim podudarnostima između turopoljskih jurjaških pjesama i tekstova usmene književnosti drugih naroda slavenskoga jezika. Pokazalo se, sasvim neočekivano, da se njihovom poredbom čvrsto stupa na praslavensko tlo. Polazeći tako za tragom tekstova slavenskoga pretkršćanskog obreda godišnje rodnosti, treba opet reći sve ono što je već izneseno u uvodu knjige »Božanski boj«¹ jer su methodske pretpostavke i tu posve iste. Bez toga ostaje ono što se ovdje izlaže nepotpuno. Nema, međutim, smisla tu ponavljati što je već objavljeno. Stoga će svatko tko se doista ozbiljno zanima za predmet posegnuti za onim sveskom. Uz Uvod koji objašnjava metodu važno je tu i prvo poglavlje one knjige jer se u njem prikazuje i donekle ilustrira povijest takvih istraživanja.

Ipak, valja i ovdje naglasiti da je predmet ovih istraživanja rekonstrukcija praslavenskoga sakralnog pjesništva, koliko je ona moguća, a ne rekonstrukcija slavenskih mitova, kako se to obično zamišlja. Istina, u obrednim se tekstovima kazuju mitska zbivanja i izražavaju mitski odnosi, pa je rekonstrukcija oko koje se ovdje nastoji važna za poznavanje slavenske mitologije i vjerskih predočaba, uvodi nas neposredno u praslavensku vjersku doživljajnost, ali je to tako upravo zato što se identificiraju ulomci autentičnih tekstova i slažu u cjelinu, koliko nam oni to dopuštaju, pa nam tako slavensko poganstvo progovara svojim izvornim riječima i slušamo njegov

1 Katičić, 2008a, 1–10.

autentičan glas. Dobiva se tako da nam sami stari Slaveni tu govore o svojoj mitskoj slici svijeta.

Predmet ove knjige blisko je, dakako, povezan s narodnim godišnjim običajima svih naroda slavenskoga jezika, pa tako i hrvatskoga, i od istraživanja tih običaja kako ga provode etnologija i kulturna antropologija dobivaju se važni podatci, neophodni pri rasuđivanju o rekonstrukciji tekstova i pri njezinu obrazlaganju. Za slabije upućene ili površnije promatrače sve se to slijeva u jednu nerazmrsivu cjelinu. To važnije je stoga ovdje istaknuti da temeljno gledište ove knjige nije niti etnološko niti antropološko, predmet joj nisu niti vjerovanja, niti običaji, nego tekstovi i njihova povijest. A upravo to je filologija u pravom i danas često zanemarenom smislu.

Temeljno je metodsko oruđe ovoga istraživanja etimologija, utvrđivanje srodnosti po postanju i prvotnoga značenja riječi. Nije čak pretjerano reći da mu je rezultat u prvom redu prinos slavenskoj etimologiji. Dakako, ne proučavanju nepovezanih slavenskih riječi kakvo nam se obično predstavlja u etimološkim rječnicima, nego riječi spletenih u relevantne tekstove i kontekste, mitske i obredne, i stoga kulturno relevantnih i estetski izražajnih do mjere kakva se inače u kulturnoj svijesti ne povezuje s etimologijom. Te riječi, tumačene etimološki, tu nose i prenose vrijednosti. Otkrivaju nam nepoznate slojeve kulturne baštine koja nam je pripala zajedno s našim slavenskim jezikom. Takvo istraživanje nije samo suho starinoznanstvo i bavljenje onim što je bilo, pa prošlo, nego otkriva i predstavlja žive vrijednosti koje su naše, a mi toga i nismo svjesni. Može se stoga reći i da je to nov i još neuobičajen pristup etimologiji koji u prvi plan postavlja njezinu relevantnost za kulturu, i to ne samo jezičnu. Tu se onom koji ne žali truda da doista razumije otvaraju neslućeni vidici.

Koliko god se nastojalo da se predmet ove knjige iznese cjelovito, u njegovoj je naravi da je bitno fragmentaran. Sve što se ovdje iznosi zasnovano je na ulomcima pretkršćanskih obrednih tekstova koji su pronađeni i prepoznati u usmenim književnostima slavenskih

jezika, svakoj od njih u njezinoj tradiciji. Obradba tih ulomaka, njihovo slaganje i uvrštavanje u njima nadređene sadržajne cjeline nigdje ne može potpuno poništiti fragmentarnu narav toga materijala. Ona pruža otpor predmeta sintetičkomu razmišljanju i tako u ovim razlaganjima ostaje prisutna trajna napetost između obojega. Tek kad se to ima na umu, može se ovo razlaganje i doista primjerenom razumjeti. Naravno, na takvoj podlozi ne dobiva se ona zaokružena cjelovitost na koju smo navikli od etnoloških i antropoloških tumačenja narodnih običaja i vjerovanja. Njihovim istraživačima materijal, naime, upravo zadaje cjelovitost, a ovima ga njihov uskraćuje. Gdjegod je u ovom razlaganju stavljena točka, doista pažljivi čitatelj većinom bi htio dalje. No tu se prate tragovi, a oni se mogu slijediti samo onoliko koliko se pokazuju. Pripovijest se u pravilu ne može ispriopovijedati baš do kraja. Prekida se tamo gdje se dalje ne bi kretalo po čvrstoj podlozi. Tragovi se mogu slijediti samo dotle dokle doista vode. A oni ne će uvijek dovesti dotle dokle bi se zapravo htjelo. Uzevši pak sve u svemu, cjelovitost i dovršenost prikaza koja se postiže u ovoj knjizi veća je nego bi se očekivalo znajući od čega taj prikaz polazi. To već samo po sebi pokazuje da je trag koji se slijedi autentičan.

Rekonstrukcija takve vrste zasnovana je na podudarnostima. Te su podudarnosti takve i toliko tijesne da se ne može razumno pretpostavljati kako su nastale slučajno. Opravdano je stoga uzimati da svjedoče o zajedničkom podrijetlu usmenih tekstovnih predaja koje se uspoređuju. Sve je tu tako na kraju krajeva pitanje vjerojatnosti. To pak znači da konačne i nepobitne sigurnosti u tome nema. Kako god vjerojatni pojedini zaključci bili, svaki od njih može biti i pogriješan. Sve je to etimologija, a i najbolja etimologija može, kako pokazuje istraživačko iskustvo, biti pogriješna. S time dakle valja računati. Među zaključcima koji se iznose u ovoj knjizi, uza sve nastojanje da ih ne bude, ima sigurno i pogriješnih. No važno je da ta vjerojatnost bude koliko je samo moguće manja. Kad konvergira prema nuli, svrha je u potpunosti postignuta. Toga pak u ovoj

knjizi, kako se s razlogom može ustvrditi, nema malo. Obredne pjesme poganskih Slavena ostavile su jasnije tragove u usmenoj književnosti današnjih slavenskih naroda nego bi to itko očekivao.

Mitologija godišnje rodnosti, a ona, kakva je bila kod starih Slavena, predmet je ove knjige, ima mnogo paralela u najrazličitijih naroda svijeta. Počevši od egipatskih predaja o bogovima Izidi i Ozirisu, pa do predaja zemljoradničkih naroda dalekoga Istoka i srednje Amerike tu je sva sila toga što se upravo nudi za vrlo zanimljive i poticajne tipološke poredbe. No u ovoj knjizi sve je to ostavljeno po strani, onako kako je objašnjeno već u Uvodu u »Božanski boj«, ne zato što od toga ne bi bilo dobiti i poticaja spoznaji za kojom teži ova knjiga, nego zato što će dobiti biti još veća ako se prvo raščiste odnosi među genetski srodnim predajama, a to su u našem slučaju slavenske, pa s njima osobito blisko srodne baltičke i napokon one svih ostalih indoeuropskih jezika, koliko se ovamo mogu uključiti svojim materijalom. Tek pošto se pozorno i sabrano raščiste genetski odnosi, dat će istraživanje tipoloških srodnosti doista ono što se od njihova uključivanja u razmatranje može očekivati. Bez toga razlikovanja i postupnosti u postupku nastaje zbrka, a ona nije korisna nikojoj spoznaji. Koliko god je širem krugu zainteresiranih čitatelja često teško prihvatljivo takvo ograničenje istraživačkoga vidokruga, ono je, kako je jasno svakomu tko umije znanstveno misliti, u najboljem interesu pouzdanoga snalaženju u predmetu ovoga istraživanja. To je istraživanje dosljedno usmjereno na tekstove i ostaje u okvirima njihove genetske srodnosti, srodnosti po podrijetlu, i upravo time što je tako ograničeno prinosi najviše što se može postići cjelovitoj spoznaji predmeta, koja, dakako, obuhvaća mnogo više od samo toga. No time što se nestrpljivo negoduje nad ograničenjem i odbija ga ne zahvaća se predmet potpunije i cjelovitije.

Mit godišnje rodnosti prikazuje, preneseno na razinu vjerskih predočaba, ciklički tijek zbivanja u svijetu, kakav se opet i opet ponavlja u godišnjim krugovima. To je izraz životnoga iskustva ljudi

poljodjelaca kojima se žetve nižu jedna za drugom, mnoge su se već nanizale, a oni se nadaju i očekuju da će se i dalje nizati bez predviđenog obvezatnoga kraja. Tako će sve novim naraštajima biti osigurano preživljavanje i hrana. U takvu doživljavanju zbivanje u svijetu nije linearno, ne kreće se prema zacrtanom cilju, ne predstavlja napredak, nego se opet i opet vraća na početak i onda kreće onako kako se već i prije kretalo. U tome kretanju prijelomne su točke već unaprijed određene. Uvijek su iste, a tijek vremena svodi se na krug godine. Obredne pjesme prate to kretanje, a obred mu po shvaćanju ljudi pomaže da se ostvaruje kako je predviđeno. Za ljude je životno važno da se tu ništa ne poremeti jer uza svu ustaljenost kruženja godine konačne sigurnosti nema, stalno je prisutna strepnja ne će li šiktanje i bujanje zelenila, ne će li žetva možda ipak iznevjeriti. Moć obreda i njegovih svetih tekstova pokreće se i priziva u pomoć da to spriječi. To je smisao tekstova kojima se bavi ova knjiga i koji se u njoj rekonstruiraju, dakako samo onoliko koliko je to moguće. S tim na pameti treba ju i čitati.